

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СВИНАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сосновська О.О., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Проаналізовано досягнутий рівень економічної ефективності виробництва у галузі свинарства у Полтавській області. Виявлено економічні й організаційні фактори відродження галузі. Запропоновано основні напрями підвищення ефективності свинарства.

The modern consisting of industry of the pig breeding is analysed of the Poltava area and the level of him is attained economic efficiency. Found out the economic and organizational factors of revival of industry, feature of its development in the conditions of different forms of menage. Basic directions of increase of efficiency of the pig breeding are offered.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації світової економіки призвели до зростання конкуренції як на світових ринках, так і на внутрішньому ринку України. Особливо гострою ця проблема є для галузей агропромислового комплексу України. Однією із таких галузей є свинарство, яке до 1990 року було традиційно головною галуззю сільського господарства.

Слід відмітити, що свинина – повноцінний продукт харчування. Навіть попри те, що свинину, з релігійних чи інших міркувань, не споживають не лише окремі нації, а й деякі регіони світу, в загальному виробництві м'яса на її частку припадає близько 90 млн. тонн (39,6 %), тоді як на курятину – 27,1 %, яловичину – 24,2, баранину й козлятину – 4,7 та 4,4 % – на всі інші види тварин і птиці. На думку міжнародних експертів, свинина збереже своє лідерство і в найближчі десятиріччя XXI століття.

Однією з причин негативного стану свинарства є та обставина, що до 70 % свинини виробляється екстенсивно. При цьому собівартість свинини значно перевищує закупівельну ціну, що і обумовлює збитковість виробництва. У зв'язку з цим нарощування поголів'я свиней, коли галузь є збитковою безперспективна справа. Іншою причиною є перерозподіл виробництва між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення.

Аналіз стану галузі свинарства та внутрішньої державної політики ринку свинарства в Україні [4] показав, що для підвищення прибутковості та конкурентоспроможності свинарства необхідно розробити шляхи розвитку галузі та концепції переходу до інтенсивного її ведення. Тому питання, яке порушене в статті викликає інтерес і має актуальний характер.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У розробку теоретико-методичних і прикладних проблем економічної ефективності сільськогосподарського виробництва та свинарства, зокрема, значний вклад внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід відзначити дослідження Бойка В.І., Бугуцького О.А., Гайдуцького П.І., Зимовця В.Н., Касьянова Л.І., Колузанова К.В., Макаркина А.П., Мертенса В.П., Почерняєва Ф.К., Рибалка В.П., Руснака П.П., Саблука П.Т., Семиусова П.М., Топіхи І.Н., Трегобчука В.М., Шпичака О.М. та інших. До того ж у Полтавській області діє науково-дослідний інститут свинарства де проводяться дослідження по створенню генофонду в свинарстві та розробляється тематика по перспективах розвитку галузі.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення результатів численних досліджень науковців та спеціалістів галузі свинарства, аналіз розвитку свинарства у Полтавській області, виявлення характерних тенденцій, їх причин для визначення стратегічних чинників забезпечення його ефективності та конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Свинарство для України є традиційною галуззю, але у сучасних умовах воно знаходиться у депресивному стані. Пріоритет розвитку цієї галузі надається завдяки таким виключно важливим біологічно-господарським особливостям свиней, як багатоплідність, всеїдність і економне використання кормів. М'ясо свиней містить усі незамінні амінокислоти: лізин, триптофан, метіонін, а також всі вітаміни та незамінні жирні кислоти. У найближчі роки цілком реально довести загальне виробництво свинини до 1,4-1,5 млн. тонн [1].

Забезпечити конкурентоспроможність свинарства та домогтися якихось значимих успіхів у розвитку галузі можливо лише шляхом поєднання ефективного використання наявних ресурсів, докорінних змін у селекції тварин, технології їх годівлі й утримання [2]. Інакше кажучи, багато в чому вирішення цього завдання неможливе без створення необхідних умов для збільшення поголів'я свиней та максимального використання генетичного потенціалу продуктивності тварин.

За період з 1991 року по 2011 рік в усіх категоріях господарств Полтавської області загальне поголів'я свиней скоротилося – від 19427 тис. до 7577 тис. голів, тобто у 2,6 рази, а відгодівельне у 4,5 рази. Основною причиною зменшення поголів'я і скорочення обсягів виробництва продукції свинарства є збитковість галузі протягом багатьох років. Лише із запровадженням державної підтримки у 2004-2011 рр., у тваринництві, в цілому, і свинарстві, зокрема, відбулися позитивні зрушення: зростання поголів'я тварин, їх продуктивності, валового виробництва продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників економічної ефективності свинарства у сільсько-господарських підприємствах Полтавської області, 1990-2011 рр.

Показники	Роки					2011р. у % до 1990р.
	1990	2000	2005	2010	2011	
Всього поголів'я свиней, тис. гол.	1315,8	409,8	327,6	360,9	312,2	23,7
у т.ч. у с.-г. підприємствах	1064,7	170,3	127,2	183,1	167,2	15,7
у господарствах населення	251,1	239,5	200,4	177,8	145,0	57,7
Вирощено худоби і птиці у живій вазі всього, тис. тонн	339,6	90,5	64,1	68,2	70,4	20,7
у т.ч. свиней	35,5	27,3	26,4	32,5	31,5	88,7
те ж у %	39,9	30,2	33,7	47,7	44,7	112,0
Одержано м'яса свиней (у забійній вазі) – всього, тис. т	100,8	25,3	14,4	25,6	28,2	28,0
у т.ч. на 1 середньорічну голову свиней, кг	74	43	49	70	90	108,1
Середня вага 1 голови свиней при реалізації, кг	126	107	120	113	113	89,7

Показники	Роки					2011р. у % до 1990р.
	1990	2000	2005	2010	2011	
Середньодобовий приріст свиней на вирощуванні і відгодівлі, г	247	90	193	293	395	159,9
Одержано поросят на 1 основну свиноматку, голів	13,7	6,8	11,9	15,4	16,0	116,8
Витрати кормів на 1 ц приросту свиней, ц корм. од.	8,92	20,39	13,51	6,51	5,49	61,5
у т. ч. концентрованих	7,17	14,88	11,07	5,92	5,16	72,0
Рівень рентабельності виробництва приросту живої маси свиней, %	30,0	-44,9	-0,2	-0,6	-9,9	x

Як свідчать дані таблиці, скорочення поголів'я свиней було основною передумовою та чинником скорочення обсягів виробництва продукції галузі. Однак, якщо у сільськогосподарських підприємствах поголів'я скоротилося майже у 7 разів, то у господарствах населення лише удвічі. Отже, основними виробниками, а від так і постачальниками продукції свинарства для переробної промисловості та для споживачів є в даний момент господарства населення. У 2011 році у господарствах населення утримувалось 145 тис. гол. свиней, або 46,5 % загального його поголів'я у Полтавській області. Проте, якщо сільськогосподарські підприємства із 2005 року починають нарощувати поголів'я свиней, то у господарствах населення у цей же період воно характеризується стабільним скороченням (середньорічний темп становить 10,3 %) не дивлячись на той загальновідомий факт, що свинарство тут є не лише джерелом продукції для власних потреб, а і джерелом додаткових коштів. Очевидно, що в майбутньому нарощування обсягів виробництва свинини навряд чи відбуватиметься за рахунок особистих господарств населення.

І хоча нарощування поголів'я у свинарстві, завдяки біологічним особливостям цих тварин є завданням, яке швидко вирішується, однак на фоні відсутності кадрів, приміщень для утримання тварин та сучасного обладнання їх, низького рівня селекційної роботи, достатньої кількості збалансованих кормів потрібен час. Багато в чому вирішення цього завдання залежатиме від сучасних наукових розробок та їх доступності до товаровиробника [3].

У сучасних умовах свинарством займаються в основному чотири категорії підприємств: державні; колективні підприємства, створені внаслідок проведення реформ; особисті і фермерські господарства. За різними джерелами їх частка у виробництві становить 12 %, 33 %, 54 % і 1 % [4]. Як бачимо, особисті господарства виробляють свинини більше, ніж державні і колективні сільськогосподарські підприємства разом. В той же час валове виробництво незначно поки що перевищує рівень, який було досягнуто з цього секторі ще 15-20 років тому. При цьому можливість подальшого розвитку особистих господарств на даний період майже вичерпана, оскільки вони лишилися істотної підтримки з боку суспільного сектора. Ці виробники свинини потребують сприяння у плані придбання поросят, необхідних кормових добавок або допомоги у виготовленні на місці повноцінних кормо-сумішей з зернофуражу, зооветеринарного обслуговування і особливо в реалізації чи переробці виробленої свинарської продукції.

Не дивлячись на суттєве зменшення поголів'я свиней, роль галузі у вирішенні продовольчої проблеми зростає. Так, якщо у валовому виробництві м'яса питома вага свинини у 1990 році становила 39,9 %, то впродовж останніх років 2010-2011 рр. вона коливається в межах 45-48 %. Дещо поліпшилися і показники ефективності свинарства. Так, якщо до 2004 року середньодобовий приріст свиней на вирощуванні та відгодівлі стабільно зменшувався то починаючи із 2005 року він поступово зростає (за середньорічного темпу 12,8 %) за винятком 2010 року і у 2011 році склав 383 г. Продовжує поступово збільшуватися виробництво м'яса свиней у розрахунку на одну голову. Так, якщо у 2000 р. воно становило 43 кг, то у 2009 р. 70 кг, а у 2011 р. 90 кг. Дещо підвищилася і відтворювальна продуктивність свиней, проте її рівень є недостатнім.

Такий низький рівень продуктивності пояснюється, перш за все, неповноцінною годівлею. Якщо, у сільськогосподарських підприємствах витрати кормів на 1 ц приросту зменшилися із 8,7 ц корм. од. у 1990 р. до 5,5 ц корм. од. у 2011 р., то витрати концентрованих кормів із 7,17 ц корм. од. до 5,2 ц корм. од., а їх питома вага в раціонах навпаки зросла із 82,4 % до 94,0 %. Основними причинами такого зростання є незбалансованість кормових раціонів, низька якість кормів, відсутність належної племінної роботи, недотримання технології в сільськогосподарських підприємствах. Нестача кормів власного виробництва, низька врожайність кормового клину, висока ціна на комбікорми обумовили погіршення рівня годівлі свиней, що привело до того, що свині на відгодівлі досягають товарних кондицій у віці 18-20 місяців, замість 9-10.

Значною проблемою у розвитку галузі є низький рівень концентрації поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах. Наші дослідження показують, що лише 242 підприємства області, або кожне одинадцяте та кожне п'ятдесяте фермерське господарство утримували свинопоголів'я. Порівняно із 2007 роком в області також скоротилася і чисельність підприємств, які займалися свинарством. З іншого боку, зросла кількість підприємств, які утримували понад 1000 голів свиней. З іншого боку, потребує обґрунтування питання, за якої його чисельності можливо досягти високої ефективності ведення галузі. Єдиної думки на цей рахунок немає, але сформульовано чіткий принциповий підхід щодо орієнтації на крупно товарне виробництво [1].

Такі зміни привели до погіршення фінансових результатів галузі. У сільськогосподарських підприємствах області виробництво свинини стабільно збиткове, до того ж рівень збитковості зростає і у 2011 р. склав 9,9 %. Саме тому ключовими елементами у формуванні ефективного механізму господарювання в галузі є максимальне зниження затрат на виробництво при підвищенні продуктивності свинарства.

Розрахунки свідчать, що при правильному формуванні технологій утримання, годівлі та відповідному генетичному потенціалі поголів'я середні затрати на виробництво свинини становлять від 10 до 13 грн./кг (в залежності від форми господарювання, розміру підприємства, наявності власної кормової бази тощо). При середній реалізаційній ціні протягом 2011 року на рівні 15,5 грн/кг рівень рентабельності свинарства у господарствах з належним організаційним рівнем виробництва складає від 20 до 50 відсотків, а на промислових комплексах – до 90 відсотків [2].

У Полтавській області до 1990 року на свинарських комплексах одержували 120-150 кг свинини на перехідну голову, відгодовували по 22 підсвинки на основну свиноматку при середньодобових приростах 550-650 г. Тому вважаємо за доцільне використати існуючу матеріально-технічну базу тваринництва, і в тому числі свинарства та зосередити зусилля на пошуку шляхів її відновлення, модернізації та ефективного використання. Промислові технології потрібно удосконалювати в напрямку зниження енергомісткості і підвищення ступеня захисту навколишнього середовища. З усіх точок зору промислові комплекси і крупні свинарські ферми можуть бути найбільш ефективними і в майбутньому у вигляді акціонерних товариств, агрофірм та спільних підприємств у поєднанні з іншими господарствами, а також комбікормовими заводами, переробними та торгівельними підприємствами.

У зв'язку з великою різницею концентрації поголів'я свиней на фермах, а отже, і суттєвими відмінностями в технології і рівні механізації виробничих процесів, типів приміщень, обов'язковою передумовою забезпечення високо-ефективного ведення свинарства є впровадження раціональної організації праці, яка б відповідала конкретним умовам.

Зважаючи на обраний напрям розвитку галузі, особливу увагу в технологічних змінах варто приділити вибору системи відтворення стада та формуванню структури поголів'я. Таке твердження ґрунтується на максимальному використанні біологічних особливостей свиней, які вигідно відрізняють їх від інших тварин, а саме: багатоплідність, швидкий ріст, висока оплата корму і інше. Товарної зрілості свині досягають у 6-7 місячному віці, а гібридні тварини в комфортних умовах вирощування і відгодівлі в 5-5,5 місячному віці. За показниками конверсії корму свині поступаються лише бройлерам. Це дає можливість інтенсивніше використовувати приміщення і за короткий час отримувати високоякісну м'ясну свинину, що особливо потребує сучасний ринок, скоротити затрати на додаткові корми, заробітну плату, енергоносії і інше, а, отже, прискорити повернення затрачених коштів.

Важливим напрямом підвищення ефективності свинарства є розширення племінної бази. Потрібно вирощувати молодняк в племінних заводах і репродукторах та використовувати його в товарних господарствах. Потребує економічного обґрунтування і система відтворення. Так, останнім часом вітчизняні виробники на противагу туровій орієнтуються на потоково-ритмічну систему відтворення, яка передбачає розбиття виробничого циклу на ритми (тривалістю 3-7 днів) і дозволяє підприємцям оперативно реагувати на ринкові коливання. В той же час деякі підприємства зберегли та пристосували до сучасних умов господарювання турову систему відтворення, яка включає в себе разове запліднення і опорос всіх свиноматок двічі на рік.

Основним елементом ресурсозберігаючих технологій є впровадження системи "холодного" утримання тварин. Вона передбачає поступову адаптацію тварин до перебування в неопалюваних приміщеннях, дозволяючи знизити собівартість продукції вирощування за рахунок зменшення витрат енергоресурсів. З іншого боку, таке утримання дозволяє знизити негативний вплив свинарства на навколишнє середовище.

Удосконалення системи утримання свиней повинно відбуватися шляхом реконструкції, модернізації наявних тваринницьких приміщень, їх переобладнання або будівництва нових легких споруд з використанням несучих металоконструкцій та тентових покрівельних матеріалів.

Свині, на думку науковців, можуть утримуватися як в легких тентових конструкціях, так і в реконструйованих тваринницьких спорудах та навіть сіносховищах. Це дозволяє скоротити витрати енергоносіїв до 20 %. І хоча питомі витрати кормів в “холодних” приміщеннях зростають, загальні витрати виробництва зменшуються за одночасного підвищення результативності виробництва.

Для збільшення виробництва приросту живої маси свиней важливо використати такі засоби як: ліквідація падежу свиней; недопущення перевитрат кормів, та підвищення продуктивності свиней.

Стратегічним напрямком у розвитку свиначства повинно стати створення вертикальних інтегрованих об’єднань, які включають в себе виробництво комбікормів, відгодівлю свиней, переробку і реалізацію готової продукції, фінансові структури. Створення таких об’єднань дозволить зменшити виробничі затрати, вплив посередників, маркетингові витрати і призведе до зростання прибутків на всіх етапах виробництва та переробки свинини.

В сучасних умовах, коли виробництво, переробка і реалізація м’яса організаційно відокремилися у вигляді приватних підприємств, підвищення ефективності реалізації виробленої продукції можливе на основі довгострокових угод між виробниками, переробниками та торгівлею, з можливим наступним створенням об’єднань кооперативного типу або інтегрованих формувань.

Висновки. Для підвищення економічної ефективності свиначства необхідно створити умови для широкої інтеграції виробників свинини з переробниками і сервісними підприємствами та закладами торгівлі. Створити на цій основі спільні підприємства, агрофірми, акціонерні товариства та інші агро формування; перейти на екологічно чисті технології на основі реконструкції приміщень та забезпечення їх сучасним обладнанням здатним забезпечити високу продуктивність та комфортні умови праці; застосовувати в якості низько затратної альтернативи екологічно безпечні ресурсозберігаючі технології утримання свиней в умовах максимально наближених до природного середовища (полегшені споруди на дугових опорах, ангари, навіси тощо); створити вертикальні інтегровані об’єднання, які включають в себе виробництво комбікормів, відгодівлю свиней, переробку і реалізацію готової продукції, фінансові структури.

Список використаних джерел:

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
2. Замикула В. Свиначство в області зроблять більш ефективним / В. Замикула // Репортер. Інтернет видання у Полтаві і Полтавській області. <http://reporter.pl.ua/novini/spozhyvach/5905-svynarstvo-v-oblasti-zrobljat-bilsh-efektyvnym>.
3. Гетья А. Складові ефективного свиначства / А. Гетья // Пропозиція. – № 1. – 2012 р. – С. 53-54.
4. Степанюк О. Аналіз ефективності свиначства / О. Степанюк // Агробізнес сьогодні. – № 21-22. – 2011 р. – С. 46-48.

Рецензент: д.е.н., професор Махмудов Х.З.